

MOSTARSKA OPERACIJA

Na području Mostara od neprijateljskih snaga, u januaru 1945. godine, nalazile su se: 369. legionarska i 9. ustaško-domobranska divizija, mjesna milicija, ustaška »Crna legija« i fašistički bataljon crnih košuljaša »San Marco«. Te snage organizovale su odbranu Mostara na liniji spoljne i neposredne odbrane grada. Za spoljnu odbranu Mostara sa zapadnog pravca neprijatelj je sa 370. pukom 369. legionarske divizije i ustaškim snagama, ojačan artiljerijom, držao uporište Široki Brijeg. Neprijatelj je imao namjeru da upornom odbranom Mostara obezbijedi lijevi bok Grupi armija »E« čije su se jedinice povlačile preko Sarajeva i Banjaluke prema sjeveru i da omogućiti i dalje eksploatisanje radnika na području Mostara.¹⁵⁵⁾

Na istom području od jedinica NOV nalazile su se: 9. i dijelovi 29. divizije koji su držali položaje prema Mostaru i Širokom Brijegu, a jedna brigada 29. divizije na desnoj obali Neretve, jugoistočno od Mostara. One su aktivnim djeystvima sa slobodne teritorije ugrožavale spoljnu odbranu Mostara. Da bi se oslobodio pritiska jedinica NOVJ i učvrstio svoje pozicije na području Mostara, neprijatelj je preduzeo akciju protiv 9. i dijelova 29. divizije, u pravcu Ljubuškog i Metkovića. U toj akciji učestvovala su 9. ustaško-domobranska i 369. legionarska divizija i jedinice ustaške »Crne legije«.

Dvadeset sedmog januara neprijatelj je preduzeo napad iz Širokog Brijega u pravcu Ljubuškog i Čitluka, a dan kasnije iz Mostara u pravcu Čapljine i Metkovića. Četvrta brigada 9. dalmatinske divizije pružala je otpor, ali je neprijatelj uspio da infiltrira djelove svojih jedinica u pozadinu naših jedinica NOVJ i time ih prisilio na povlačenje. Neprijatelju je uspjelo da 28. januara zauzme Čitluk i Ljubuški i da ugrozi Vrgorac, a 29. januara Čaplinu i Metković. Jedinice 9. divizije zaustavile su prodor neprijatelja prema Vrgorcu, a pod pritiskom jedne brigade 29. divizije neprijatelj se povukao iz Metkovića u Čaplinu. Prilikom povlačenja porušio je most na Neretvi.

Ispadi neprijatelja na slobodnu teritoriju ubrzali su operacije jedinica 8. korpusa za oslobođenje Mostara. Za tu operaciju Stab 8. korpusa je odredio 9. 19. i 26. diviziju. Tenkovsku i Artiljerijsku brigadu. U operacijama je trebalo da učestvuje i 29. hercegovačka divizija. Njihov zadatak je bio da koncentričnim udarom razbiju neprijateljsku odbranu

¹⁵⁵⁾ Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944–1945. godine, strana 459–460. Vojnoistorijski institut, Beograd. 1957.

na prilazima Mostaru i ovladaju gradom. Određeno je da se glavni udar nanese pravcem Široki Brjeg – Dobrići – Ilici – Mostar, a pomoćni Čitluk – Mostarsko blato – Varda – Mostar.

Za izvršenje tog zadatka 8. korpus je naredio:

- 19. divizija bez 3. brigade ojačana 12. brigadom 29. divizije napada pravcem Čitluk – Mostarsko blato – Varda – Mostar;
- 9. divizija, bez 2. dalmatinske proleterske brigade, napada pravcem Ljubuški – Bukovo – Knešpolje;
- 26. divizija, bez 3. prekomorske brigade, napada pravcem Dobrkovići – Široki Brijeg – Dobrići – Mostar. Diviziju podržava korpusna artiljerijska brigada i 1. tenkowska brigada bez 1. bataljona;
- 3. prekomorska brigada obezbeđuje pozadinu i lijevi bok glavnih snaga sa pravca Rakitno;
- 2. dalmatinska proleterska brigada 9. divizije djeluje na zajedničkom pravcu na lijevom krilu glavnih snaga korpusa pravcem Dobrići – Ugrovača – G. Gradac – Jastrebnik i manjim snagama na pravcu Bogodol i na taj način obezbjeđuje lijevi bok tim snagama. Korpusna rezerva je 4. dalmatinska brigada 9. divizije. Dvadeset deveta hercegovačka divizija bez 12. brigade djeluje pravcem Nevesinje – Mostar.

OSLOBOĐENJE ŠIROKOG BRIJEGA

Prva dalmatinska proleterska brigada 30. januara prebačena je vozom iz Šibenika u Split. Ukrcala se u splitskoj luci na brodove Mornarice NOVJ i ujutro 31. januara iskrcala se istočno od Omiša u selu Kuzmanići. Odatle je izvršila marš preko Zadvarja u pravcu Imotskog. Na ovom maršu brigadu je zatekla proslava Dana formiranja Crvene armije, ali za proslavu je bilo malo vremena. Proslava je, ipak, održana na taj način što su jedinice obustavile marš za 4–5 časova na prostoru sela Grabovac. Za ovo kratko vrijeme kulturno-prosvjetni odbor brigade organizovao je priredbu. Okupljeni seljaci igrali su i pjevali borbene pjesme sa borcima. Iako siromašni, seljaci su donijeli borcima namirnice, vino, smokve i ostalo što su imali. Poslije ove skromne, ali svečane proslave, pokret je nastavljen u pravcu Imotskog i dalje preko Posušja u pravcu Širokog Brijega. Četvrtog februara jedinice brigade izbile su u rejon sela Kočerin. U tom selu štab brigade povezao se sa štabom 2. dalmatinske proleterske brigade, koja se već odranije nalazila na položaju desne obale riječice Ugrovače.

Uporište u Širokom Brijegu i Knešpolju branili su 1, 2. i 3. bataljon 370. puka, 369. legionarske divizije, ojačani sa dvije baterije 369. artiljerijskog puka i jednom protivkolskom četom. U uporištu se nalazilo oko 300 vojnika njemačke mornaričke pješadije i dvije čete iz 257. »Landsheer« bataljona. Pored njemačkih snaga tu su bile: 2. bojna 2. puka 2. Gorskog zdruga i ustaška milicija. Sem pješadijskog naoružanja, odbrana uporišta imala je za podršku pet haubica 105 mm, jedan protivavionski mitraljez 20 mm »flak«, dva topa »škoda« 37 mm, pet protivkolskih topova 45 mm i jedan top 155 mm. Neprijatelj je dobro utvrdio položaje za odbranu koje je posjeo po sistemu otpornih tačaka. Na glavnim otpornim tačkama nalazili su se betonski bunker. Otporne tačke bile su opasane bodljivom žicom i minama. Glavne otporne tačke nalazile su se u du-



*Mari brigade sa Šestanovaca preko Imotskog i Posušja prema Širokom Brijegu
februara 1945.*



*Vaso Đapić, Veljko Kadijević i Blaienka Katii Sinjkinja na
osmatračnici 6. II 1945. kod Širokog Brijega*

vanskoj stanici, katoličkom samostanu, u zgradi gimnazije i na Ciganskom brdu (kota 451). Kote Cigansko brdo i Cavar dominirale su Širokim Brijegom. Na Cavaru se nalazila jedna stara tvrđava. Duž komunikacije Široki Brijeg – selo Kočerin neprijatelj je postavio protivtenkovske mine. Ovo uporište je i predstavljalo ključnu tačku odbrane Mostara.

Na osnovu dobivenog zadatka i procjene situacije, odluka štaba 26. divizije bila je da sa tri brigade, uz podršku artiljerije i tenkova i u sadejstvu sa 9. divizijom, napadne i likvidira neprijateljsko uporište Široki Brijeg. Predviđeno je da brigade napadaju na odvojenim pravcima u vidu napadnih kolona, koncentrično prema neprijateljskom uporištu. U divizijskoj rezervi bio je jedan tenkovski bataljon. Brigade su određivale rezervu prema svojim potrebama.

Na osnovu donete odluke, štab 26. divizije izdao je zapovjest potčinjenim jedinicama i odredio im zadatak.

Prva brigada ojačana baterijom protivkolskih topova 47 mm napada pravcem Kočerin – Široki Brijeg sa zadatkom da u sadejstvu sa 11. i 12. brigadom i uz podršku tenkova i artiljerije kao zapadna kolona likvidira neprijatelja u naselju Široki Brijeg.

Jedanaesta brigada kao južna kolona da napadne neprijateljsko uporište u samostanu a po njegovom likvidiranju sadejstvuje sa 1. brigadom u zauzimanju mjesta.

Dvanaesta brigada kao sjeverna kolona imala je zadatak da sadejstvuje sa 1. brigadom na likvidiranju neprijateljskog uporišta na Ciganskom brdu i u samom mjestu.

Deveta divizija sa južne strane trebalo je da izvrši napad na neprijateljsko uporište u Knešpolju i presječe komunikaciju Široki Brijeg – Mostar, a 2. proleterska dalmatinska brigada sa dva bataljona da posjedne položaj na liniji: Gradac – Grabova Draga – Gornji i Donji Polog radi odsjeccanja Širokog Brijega od Mostara, dok je sa ostala dva bataljona brigadi zatvarala pravac Grcanci – Bogodol.^{1M)}

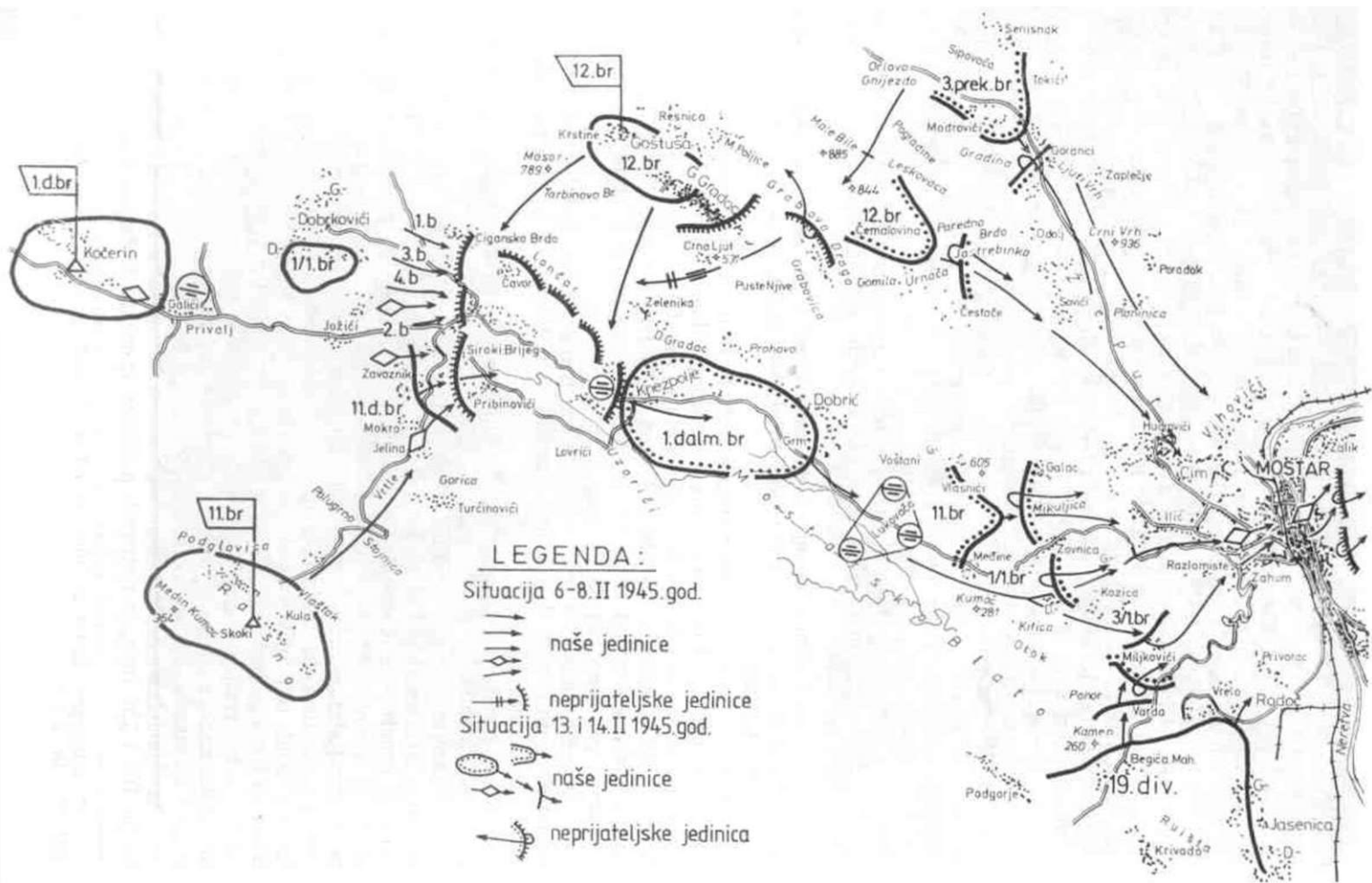
Noću 4/5. februara jedinice 1. dalmatinske proleterske brigade izvršili su smjenu jedinica 2. dalmatinske proleterske brigade i posjele polazne položaje za napad.

Treća prekomorska brigada obezbjeđivala je pravac Rakitno – Vukljevo – Izbično.

Tenkovska brigada dobila je zadatak da sa po jednom tenkovskom četom podrži napade 1. i 11. brigade, a da jedan njen bataljon ostane u rezervi u reonu sela Kočerin. Ceta tenkova određena za podršku 1. brigadi imala je zadatak da napada duž komunikacije Kočerin – Široki Brijeg podržava jedinice brigade na likvidiranju neprijatelja u uporištu. Međutim prvog dana napada, tenkovi nisu mogli učestvovati u borbi, kao ni protivkolska oruđa i protivavionski mitraljezi 20 mm, jer su cesta od izlaza iz Širokog Brijega prema Kočerinu i ostali putevi kojima je bio moguć prolaz tenkova, bili minirani protivtenkovskim minama. Minerskom vodu brigade uz velike napore, trebalo je dosta vremena da očisti protivtenkovska minska polja i da time omogućiti uvođenje tenkova u borbu.

Artiljerijska grupa: jedan brdski divizion 75 mm i dvije haubičke baterije 105 i 150 mm, sa vatrenih položaja iz reona Kočerina podržavale su

^{1M)} Zapovjest štaba 26. divizije od 4. 2. 1945. g. (Arhiv VII, fond NOP-a, 1101, reg. br. 2-10).



Sema 14 – Napad na neprijateljska uporišta u Širokom Brijegu i Mostaru



Borci u napadu na neprijateljsko uporište u Širokom Brijegu, februara 1945.

napad jedinica na Široki Brijeg. Pored planirane artiljerijske vatre, štabov brigada mogli su preko predstavnika artiljerije da traže artiljerijsku podršku prema potrebi.

Vrijeme početka napada određeno je za 6. februar u 7 časova, s tim što artiljerijska priprema treba da počne 15 minuta ranije. Sve jedinice divizije otpočele su sa napadom u određeno vrijeme.

Štab 1. dalmatinske proleterske brigade je odlučio da napad izvrši s tri bataljona i jednom četom bataljona koji je u rezervi. Drugi bataljon napadao je duž ceste, sa zadatkom da izbije na Purino brdo jugoistočno od naselja i da sadejstvuje sa 3. bataljonom u likvidiranju neprijatelja centru naselja, a svojim desnim krilom da sadejstvuje sa jedinicama 11 brigade u zauzimanju otporne tačke u samostanu. Treći bataljon vršio je napad na centar naselja sa zadatkom da u sadejstvu sa 2. i 4. bataljonom ovlada centrom i likvidira neprijateljsku otpornu tačku u duvanskoj stanici. Četvrti bataljon napadao je na sjeverni dio naselja. On je trebalo da sadejstvuje sa 3. bataljonom na zauzimanju zgrade duvanske stanice, a lijevo da sadejstvuje sa jedinicama 12. brigade na likvidiranju neprijatelja sjevernom dijelu naselja obuhvatajući ga sa sjeveroistočne strane. Jednina četa 1. bataljona i izviđački vod brigade imali su zadatak da u sadejstvu sa jedinicama 12. brigade likvidiraju neprijateljsku otpornu tačku kod kuće 45 na Ciganskom brdu. Prvi bataljon, bez jedne čete, nalazio se u brigadnoj rezervi u rejonu kote 346.

Uz podršku artiljerije i minobacača bataljoni su do 10 časova likvidirali isturene položaje neprijatelja i prednjim dijelovima ušli u zapadnu

dio naselja Siroki Brijeg, ali dalji prodor bataljona je bio zaustavljen. Tog dana vodile su se žestoke borbe za uporište. I pored nekoliko ponovljenih juriša, jedinice nisu uspjele da ga osvoje. Neprijatelj podržan artiljerijskom vatrom uporno se branio iz utvrđenih kuća i bunkera, otvarao je snažnu mitraljesku vatru iz zgrade duvanske stanice i iz betonskog bunkera sa Purina brda. Četa i izviđački vod također nisu uspjeli da zauzmu kotu 451 na Ciganskom brdu, jer je neprijatelj pružao grčevit otpor, naročito iz betonskog bunkera koji se nalazio na toj koti. Borbe su nastavljene nesmanjenom žestinom sve do mraka.

Pred večer su četa 1. bataljona i izviđački vod zatražili intervenciju artiljerije. Artiljerijska podrška nije stigla u određeno vrijeme, pa su ove jedinice u sumrak ponovo napale na kotu 451. Uspjele su da izbace neprijatelja iz tog uporišta, ali ih je on protivnapadom odbacio i ponovo posjeo izgubljeni položaj. U tom trenutku otvorena je tražena artiljerijska vatra po koti 451, posle koje na toj koti gotovo da više nije bilo živih neprijateljskih vojnika. I ono malo što je ostalo u bunkeru nije bilo u stanju da dalje pruža otpor. Tako su četa 1. bataljona i izviđački vod ponovo zauzeli otpornu tačku neprijatelja na Ciganskom brdu. što je bilo značajno za dalji napad.

Jedinice 11. brigade su istog dana izbile ispred neprijateljske otporne tačke u samostanu.

U toku tog dana jedinice 12. brigade vodile su borbu za neprijateljsko uporište Cavar i Bošnjakovo brdo. Jedan bataljon brigade postigao je značajne rezultate, jer je uspio da se probije prema Knešpolju i da uništi neprijateljsku bateriju. Na proboj jedinica 12. brigade u pravcu sela Knešpolja i prema Bošnjakovom brdu neprijatelj je brzo i oštro reagovao. Istog dana pred mrak, na položaje bataljona 2. dalmatinske proleterske brigade stigle su jače neprijateljske snage i uspjele da ih odbace. Neprijatelj je produžio napad u pravcu Širokog Brijega, a djelom snaga prems Ciganskom brdu. Te snage neprijatelja izbile su u pozadinu 12. brigade, koja se našla u teškoj situaciji, pa je bila primorana da izvuče svoje jedinice na položaje kote 789 – selo Gostuša. Njemci su ponovo zauzeli Cigansko brdo i spojili se sa snagama u Širokom Brijegu i ojačali odbranu uporišta. Ovim je pogoršana situacija kod 1. brigade i njen lijevi bok je bio ugrožen.

U toku noći 6/7. februara jedinice brigade su vršile pripreme za ponovni napad. Minerski vod je te noći usjeo da očisti cestu od protivtenkovskih mina, tako da su se tenkovi i baterija protivkolskih topova 47 mm, koja do tada nije mogla da podržava napad pješadije, mogli kretati cestom. Oko 5 časova 7. februara, uz podršku artiljerije i čete tenkova, bataljoni su pošli u napad u istom rasporedu. Jedinice i svaki borac ulagali su maksimum napora i požrtvovanja da izvrše postavljeni im zadatak. Neprijatelj se uporno branio iz utvrđenih otpornih tačaka i obasipao mitraljeskom vatrom jedinice bataljona. Otpor neprijatelja bio je jači nego u prošlom danu, jer je u toku noći dobio pojačanje. Povlačenje 12. brigade i izostanak njenog pritiska omogućili su neprijatelju da koncentriše sve svoje snage prema 1. brigadi. Isto tako je bila pojačana i aktivnost nepri-

jatelske artiljerije. U toj situaciji štab 1. brigade je donio odluku da ok
11 časova uvede u borbu svoju rezervu, 1. bataljon, u pravcu zgrade du
vanske stanice iz koje je neprijatelj pružao najjači otpor. I pored toga
što je 1. bataljon izvršio nekoliko juriša uz podršku tenkova i artiljerije
njemu nije uspjelo da zauzme duvansku stanicu, jer je neprijatelj pružat
očajnički otpor.

Odlučnim jurišom jedinice 2. bataljona uz podršku artiljerije i ten
kova uspjele su zauzeti neprijateljsku otpornu tačku na bezimenoj kot
(Purino brdo) jugoistočno od naselja Široki Brijeg i nanijeti brojne gubitke
neprijatelju. Tu je bila gotovo potpuno uništena jedna četa.¹⁵⁷⁾ Do 11
časova istog dana jedinice 1. brigade uspjele su da ovladaju svim otpornim
tačkama u Širokom Brijegu, osim duvanske stanice iz koje se neprijatelj
grčevito branio. Do mraka tog dana jedinice brigade zauzele su nju
uspjele da očiste od neprijatelja Široki Brijeg.

Cete 1. bataljona likvidirale su oko 23 časa i jednu grupu njemačkih
vojnika u staroj tvrđavi Cavar, tako da je 1. brigada potpuno izvršila
dobijeni zadatak.

Stab 26. divizije ujutro 7. februara uveo je u borbu svoju rezervu
jedan tenkovski bataljon, na pravcu napada 11. brigade. Brigada uz po
dršku tenkova i artiljerije uspjela je da likvidira i neprijateljsko uporište
u zgradi samostana. Stab divizije naredio je štabu 11. brigade da uput
dva bataljona preko kote 362 (Stražnica) da u tom rejonu pređe rječicu
Lišticu, i da presjeku cestu između Širokog Brijega i Knešpolja. Jednom
bataljonu je uspjelo da pređe rječicu i da izbiје na cestu. To je unijel*
zabunu kod neprijatelja i omogućilo brži pad neprijateljskog uporišta i
Širokom Brijegu.

U toku istog dana jedinice 12. brigade zauzele su Cigansko brd(i
selo Lončare i u sadjeistvu sa 2. dalmatinskom brigadom zauzele si
Dubravu i kotu 399.

Prva dalmatinska proleterska brigada vodila je dvodnevne teške
krvave borbe u slamanju neprijateljskog otpora u Širokom Brijegu. Mora
boraca i rukovodilaca bio je na visini, što se odrazilo u velikoj upornosti
samoprijegoru, izdržljivosti i hrabrosti svih boraca i rukovodilaca. U to
borbi brigada je pretrpela osjetne gubitke. Njeni gubici bili su 57 mrtvil
boraca i rukovodilaca i 5 nestalih boraca. Neprijatelju su nanijeti velik
gubici u ljudstvu i materijalu. On je imao 719 mrtva i 104 zarobljena voj
nika i oficira. Zaplijenjeno je 558 pušaka, 65 puškomitraljeza (šarca), dvi
teška mitraljeza, tri automata, 5 pištolja, 6 lakih i 5 teških bacača, četir
protivtenkovska topa, dvije haubice, četiri tromblona. 12 motornih vozila
99 konja, 6 zaprežnih kola, 8 bicikla, 36 telefona. 25 km kabela, jedna ra
dio-stanica, 6 radiofona, veće količine municije i ostalog ratnog materijala
Uništena su četiri protivtenkovska topa, 12 topova 75 mm. jedan top 10:
mm, 6 protivtenkovskih mitraljeza 20 mm (flakova), 30 konja i veće količin<

⁵¹⁾ Franz Schraml, n. d., na str. 117, pored ostalog piše sljedeće: ••Neprijatelj ••
probio lijevo krilo 9. čete. Ovo smo jedva mogli da vjerujemo. Pojedini vojnici si
dotrčali natrag sa Lise, sedam ljudi kao ostatak jedne ponosne čete. Sada je mo
rala da preduzima protivnapad poslednja rezerva 3. četa, 369. puka, ali je već pri
likom prelaza preko otvorenog zemljišta ka Klaster bregu pretrpila teške gubitke«



Zarobljeni neprijateljski vojnici u borbi za Široki Brijeg, 7. U 1945.

drugog materijala.¹⁸⁾ Nema podataka šta je od toga 1. brigada uništila, ubila i zarobila.

Zauzimanjem neprijateljskog uporišta Široki Brijeg slomljena je ključna odbrana Mostara, tako da su time stvoreni povoljni uslovi za njegovo oslobođenje.

U toku borbe došla je do punog izražaja saradnja pješadijskih sa tenkovskim, inženjerskim i artiljerijskim jedinicama. Avijacija NOVJ nije neposredno podržavala jedinice u borbi, ali njena pojava uticala je na polet boraca.

Sanitet brigade je sve ranjene, na vrijeme evakuisao i zbrinuo. Intendantura i bojna komora uredno su i na vrijeme snabdevale jedinice.

Borci i rukovodioci Inženjerske čete uložili su krajnje napore na pro-, nalaženju i čišćenju protivtenkovskih i protivpešadijskih mina i pravljenju prolaza u žičanim preprekama. To je omogućilo uvođenje tenkova i protivtenkovskih topova u borbu za podršku jedinica u napadu i pomoglo razbijanje neprijateljskih otpornih tačaka.

Veza je takođe vrlo dobro funkcionisala.

Pobjeda nad jakim snagama neprijatelja, koji je bio riješen da se po svaku cijenu brani iz dobro utvrđenog uporišta kakvo je bilo Široki Brijeg, mogla se postići samo krajnjim zalaganjem svih jedinica i svakog borca ponaosob.

¹⁸⁾ Arhiv VII. fond NOP-a, k. 1103. reg. br. 1-1/3.

Po likvidiranju neprijateljskog uporišta u Širokom Brijegu jedinice 26. divizije produžile su gonjenje neprijatelja prema Mostaru. Jedanaestog februara izbile su na liniju sela Goranci – Odalj, sjeverozapadno od Jastrebinke (kota 1139), Vasina kosa, Gradina, kota 605, Lukovača.^{1^)}

Pored 1, 2. i 3. bataljona 370. puka 369. legionarske divizije, koji su se iz Širokog Brijega povukli u Mostar za neposrednu odbranu grada neprijatelju su na raspolaganju bili jedan bataljon 369. puka, pionirski i izviđački bataljon, dvije baterije protivtenkovskih topova i Bataljon za vezu i snabdjevačke jedinice 369. divizije. Pored njemačkih snaga na položajima oko Mostara nalazile su se i ustaško-domobranske snage, i to: 1, 2. i 3. bojna, koje su uspjele da se izvuku iz Širokog Brijega, 1, 2, 4, i 5. bojna 9. ustaškog zdruga, prištabske jedinice 9. gorske divizije i oko 300 ustaša »Crne legije« i italijanski bataljon crnih košulja »San Marco«. Te snage neprijatelja držale su položaje: Crni Vrh – Odalj – Jastrebinke – kota 1111 – Podbile – Mikuljača (kota 654) – selo Medine i Miljkovići.

Po izbijanju na pomenutu liniju jedinice 26. divizije su vršile pripreme za proboj spoljne odbrane Mostara. Prema operacijskom planu štaba 8. korpusa 19. divizija dejstvovala je uz desnu obalu Neretve, zahvatajući komunikaciju sela Čule – Miljkovići, gdje se povezivala sa desnim krilom 26. divizije.)

U duhu zapovjesti štaba korpusa štab 26. divizije je 12. februara izdao zapovjest za napad na neprijateljska uporišta, kojom su određeni zadaci jedinicama: lijeva kolona, 3. prekomorska brigada napada pravcem Goranci – Trnovača – Vihovići; srednja kolona, 12. brigada, na pravcu Jastrebinke – kote 1111 – 901 – 324 – selo Cim; desna kolona, 11. brigada, provcem sela Dobrići – Voštani – Vlasnići – kota 654 – Mikuljača – selo Ilići.

Divizijska rezerva, 1. brigada, bez jednog bataljona, u rejonu Knešpolja i Zvatića. Pored toga što je bila u rezervi, imala je zadatak da spriječi eventualni pokušaj prodora neprijatelja u Široki Brijeg i da bude spremna za uvođenje u borbu duž komunikacije Široki Brijeg – Mostar.

Četvrti bataljon brigade nalazio se u Širokom Brijegu na obezbjeđenju brigadnih i divizijskih pozadinskih dijelova.

Artiljerija: 3. brdski divizion 75 mm, jedna haubička baterija 105 mm i jedna haubička baterija 150 mm, imala je zadatak da sa vatrenih položaja u rejonu Zvatića, podržava napad jedinica divizije. U vrijeme artiljerijske pripreme trebalo je da koncentričnom vatrom tuče neprijateljske otporne tačke na koti 654 (Mikuljača), kota 901, a prema potrebi i 1111, a poslije toga da prenese vatru na sela Ilići i Cim.

Tenkovska brigada sa dva bataljona napada na pravcu napada 11. brigade duž komunikacije Knešpolje – Mostar.

Napad jedinica 26. divizije otpočeo je 13. februara u 7 časova. Inženjerci nisu na vrijeme stigli da očiste cestu od protivtenkovskih mina, te su tenkovi morali sačekati. Istog dana do mraka jedinice divizije su us-

"•) Operativni izvještaj štaba 26. divizije od 18. II 1945. g. (Arhiv VII, fond NOP-a, k. 1103, reg. br. 2-3).

'•) Arhiv VTI, fond NOP-a, k. 1101. reg. br. 7-1/10.

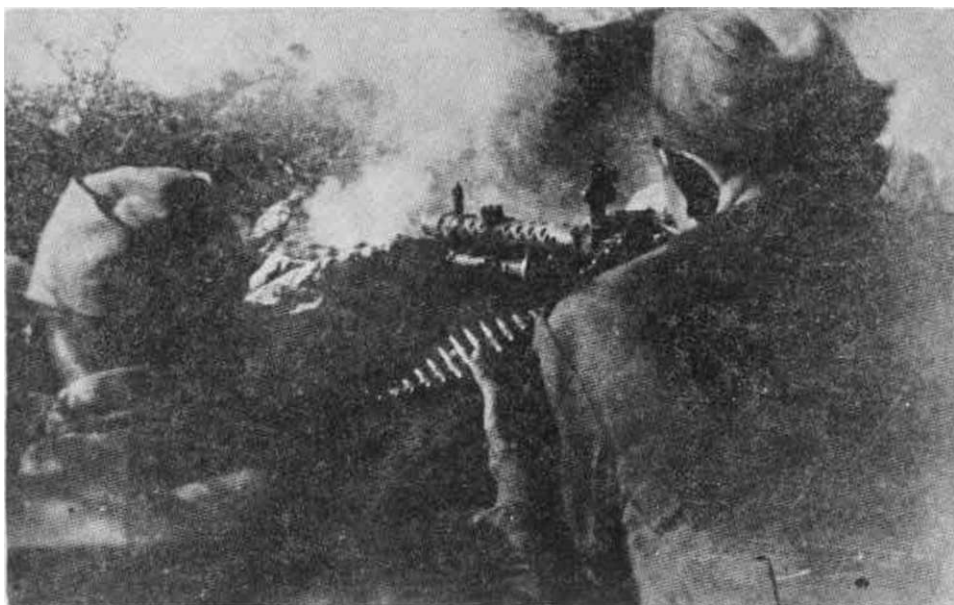


Grupa inženjera čisti mine duž komunikacije Široki Brijeg — Mostar, februara 1945.

pjele da razbiju i potisnu neprijatelja sa vanjske linije odbrane i da izbiju na liniju Vihovići — kota 901 — selo Podbile. Međutim, 11. brigada i dalje je vodila žestoku borbu na Mikuljači. Neprijatelj je pružao otpor sa kote, koja je bila utvrđena. Jedan bataljon brigade uspio je da likvidira neprijateljsko uporište u selu Medine, što je omogućilo prolaz tenkovima. Pred mrak jedinice 11. brigade, uz podršku artiljerijske vatre i tenkova, uspjele su da ovladaju Mikuljačom. One su zanoćile na dostignutoj liniji.

Ujutro 14. februara, uz podršku artiljerije i tenkova, jedinice divizije, su produžile sa napadom. Stab divizije je uočio da je front napada 11. brigade suviše širok, zbog čega dodirne veze i sadejstva između brigade i jedinica 19. divizije nije bilo. Stab divizije je odlučio da na spoju jedinica 26. i 19. divizije uvede svoju rezervu, dva bataljona 1. brigade sa ciljem povezivanja i sadejstva sa jedinicama 19. divizije u zauzimanju neprijateljskog uporišta u Miljkovićima i sadejstva sa 11. brigadom u zauzimanju Ilića i daljeg dještva za oslobođenje grada. Stab 1. brigade uputio je jedan bataljon u pravcu mostarskog aerodroma radi pomoći jedinicama 19. divizije na likvidiranju opkoljenih snaga neprijatelja na aerodromu. Na osnovu naređenja štaba divizije štab 1. brigade odlučio je da sa 1. bataljonom napada na pravcu kota 475 (Keveljevača) — Gradina, a sa 3. bataljonom na pravcu Kitica — Miljkovići.

Prvi i 3. bataljon otpočeli su napad istovremeno kao i ostale jedinice divizije. Prvi bataljon je oko 12 časova zauzeo neprijateljsku otpornu tačku na Gradini. Treći bataljon i jedinice 19. divizije ovladali su Miljkovi-



Mitraljesci na položaju kod Mostara, februara 1945.

ćima. Po ovlađivanju selom 3. bataljon je u sadejstvu sa 1. bataljonom zauzeo Orlovaču (kota 473). Postignutim uspjehom ova dva bataljona 1. brigade omogućen je prodor tenkova i iz rejon sela Zovnica na prostor sela Ilići. Prodor tenkova u rejon Ilića bio je značajan za dalji prodor jedinica 26. divizije u grad i bržeg izbijanja na desnu obalu Neretve. U popodnevним časovima, u sadejstvu sa 11. brigadom i uz podršku tenkova i artiljerije, bataljoni su prodrli u jugozapadni dio grada i vodili ulične borbe u njemu. Pod pritiskom naših snaga NOVJ neprijatelj se povlačio u istočni dio grada preko mostova. Oko 18 časova jedinice 1, 11. i 12. brigade izbile su na zapadnu obalu Neretve i oslobodile taj dio grada. Bataljoni 1. brigade nalazili su se u centru grada prema srednjem mostu.

Pred več 14. februara, dok su se jedinice NOVJ nalazile na desnoj obali, na lijevoj obali nalazile su se neprijateljske jedinice, koje su držale most pod vatrom mitraljeza i tenkova, ali je most još uvijek bio neporušen. Svakog trenutka očekivalo se da će ga Nijemci električnim paljenjem dići u vazduh. Postojala je nada da se most spasi, i trebala je preduzeti mjere kako bi se sačuvao. Trebalo je brzo raditi. Komandant 1. dalmatinske Vaso Đapić i načelnik štaba Tenkovske brigade Vlado Sekulić, koji su se nalazili nedaleko od mosta, dogovorili su se da organizuju prelaz preko mosta na taj način što će 1. vod 1. tenkovske čete u pratnji jurišnog voda komandira Ćira Ćarija i 3. četom 1. bataljona 1. dalmatinske proleterske brigade na čelu sa komandiranjem Jerkom Krstičevićem, poći prvi preko mosta. Prije početka prelaza jurišni vod iz bestrzajnog oruđa uništio je neprijateljski tenk koji je držao most pod vatrom. a minobacači, protivtenkovski topovi i mitraljezi su otvorili ubitačnu vatru po rejonu prelaza. U tom trenutku tenkovski vod i jurišni vod a za njima 3. četa krenuli su najvećom brzinom preko mosta. U prvom



Borci se spuštaju niz padine Orlovače ka Mostaru, 14. II 1945,



Borci uz podršku tenkova ulaze u Mostar, 14. II 1945.



Borci brigade poslije prelaska mosta na Neretvi

tenku komandir je bio Đordije Batričević Đoko i vozač Dušan Matijević, u drugom tenku komandir voda Dušan Grba a u trećem tenku komandir 1. tenkovske čete Boško Sušak. Kad su se tenkovi i jurišni vod našli na mostu, to je bio trenutak uzbuđenja i strepnje, jer je u tom trenutku most mogao otići u vazduh. Ipak su se tenkovi, vod i 3. četa našli na drugoj strani mosta. Hrabrim podvigom tenkisti i borci jurišnog voda spasili su most i time su stvoreni uslovi za prelazak ostalih jedinica u istočni dio grada. Nijemci nisu mogli dići most u vazduh, iako je bio miniran, jer je kabel prerezao domubranski oficir Grga Papac, koji je bio povezan sa aktivistima NOP-a u Mostaru.

Poslije uspjelog prelaza voda tenkova, jurišnog voda i 3. čete odlučeno je da se odmah otpočne sa prebacivanjem ostalih jedinica preko mosta. Za 1. brigadom prebacila se i 11. brigada i obje su vodile borbu za oslobođenje istočnog dijela Mostara. Kasno noću 14. februara Mostar je bio oslobođen. Nijemci su iskoristili noć i izvukli svoje snage u pravcu Jablanice. Ujutro 15. februara jedinice 1. brigade krenule su u gonjenje neprijatelja u pravcu Bijelog Polja, ali nisu došle u dodir sa glavnim snagama, već sa manjim dijelovima zaštitnice koje su se povlačile pred jedinicama brigade.

U borbama za oslobođenje Mostara neprijatelju su nanijeti veliki gubici u ljudstvu i materijalu. Ubijen je 971. a zarobljeno 407 neprijateljskih vojnika. Među poginulim bio je veliki broj oficira i podoficira. Zaplijenjeno je 535 pušaka, 9 puškomitraljeza, 35 bacača, jedan teški mitraljez, 30 protivoklopnih ručnih bombi, jedan ručni bacač (bazuka), 29 kamiona, 7 radio-stanica, 12 motocikla, i velike količine municije i ratnog materijala. Uništena su dva protivtenkovska topa, četiri brdska topa, dva



Kolona zarobljenih njemačkih vojnika u Mostaru, februara 1945.



Jedinice 26. divizije u maršu preko mosta na Neretvi u Mostaru, februara 1945.



Jedinice 1. dalmatinske odlaze iz Mostara na nove zadatke

protivavionska mitraljeza 20 mm, dva tenka, dva automobila, dva kamiona, velika količina ratnog materijala.

Jedinice NOVJ su takođe imale osjetne gubitke: poginulo je 120, ranjeno 329 a nestalo 11 boraca.¹⁹¹⁾

Poslije oslobođenja Mostara, jedinice NOVJ prodefilovale su kroz grad. Dobar utisak na građane Mostara ostavilo je teško naoružanje, artiljerija i tenkovi, a isto tako pješadijsko naoružanje, jer je svako odjeljenje bilo naoružano sa po jednim puškomitraljezom (»šarac«) i drugim automatskim oružjem.

¹⁹¹⁾ Operativni izvještaj štaba 26. divizije od 18. II 1945. godine (Arhiv VII fond NOP-a. k. 1103, reg. br. 2-3).